Setan lausunto eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta

Seta kiittää ulkoasiainvaliokuntaa mahdollisuudesta lausua ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta. Seta on lausunut selonteosta työelämä- ja tasa-arvovaliokunnalle sekä sote-valiokunnalle. Lausunto ulkoasiainvaliokunnalle kattaa monia samoja asioita, mutta kiinnittää hieman enemmän huomiota kansainväliseen ihmisoikeuspolitiikkaan.

Yleisiä huomioita

Seta pitää tärkeänä, että ihmisoikeuspolitiikkaa tehdään pitkäjänteisesti ja määrätietoisesti. Selonteon lähtökohtana ihmisoikeussopimusten määräysten täytäntöönpanon ja kansainvälisen sääntöperustaisen järjestelmän edistäminen on tärkeä.

Seta pitää arvokkaana, että kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa korostetaan yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä haavoittuvimpien väestöryhmien oikeuksia ja kansallisessa ihmisoikeuspolitiikassa myös yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja syrjimättömyyttä sekä oikeusvaltion huoltamista. Myös linjaus perus- ja ihmisoikeuksien merkityksestä ja läpileikkaavasta täytäntöönpanosta Euroopan unionin toiminnassa on erittäin tärkeä ja tarpeellinen.

Seksuaali- ja sukupulivähemmistöt ovat edelleen yksi väestöryhmistä, joihin kohdistuu merkittävästi syrjintää. Onkin ollut hyvin perusteltua, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksien edistäminen on ollut yksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopiste. Seta pitää tärkeänä, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeudet huomioidaan myös uudessa selonteossa. Uskottava työ teeman parissa edellyttää koko poliittisen johdon sitoutumista ja valmiutta edistää sitä myös korkealla tasolla.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa

Samaa sukupuolta olevien väliset seksisuhteet on kriminalisoitu 65 maassa, joista kuudessa voidaan tuomita kuolemanrangaistus ja 57:ssä maassa voidaan tuomita useiden vuosien vankeuteen. (ILGA 2020) Kriminalisoinnit liittyvät myös sukupuolen moninaisuuteen, kohteena voi olla myös esim. ”ei-normatiivinen sukupuolen ilmaisu” ja siten kriminalisoinnit kohdistuvat myös trans- ja ei-binääreihin ihmisiin. (ILGA 2021) Sateenkaari-ihmisiin kohdistuu myös muunlaisia kriminalisointeja, esim. seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuuteen liittyvän tiedon levittämisen kieltäminen. Myös Euroopassa on parin viimeisen vuoden aikana todettu sateenkaari-ihmisten oikeuksiin liittyvän myönteisen kehityksen pysähtyneen.

Joissain maissa kehitys on jopa ottanut takapakkia. Sateenkaarijärjestöt Euroopassa ovat raportoineet viharikosten kasvusta ja etenkin kasvua vihapuheessa, jota näkyvässä julkisessa asemassa olevat kohdistavat sateenkaari-ihmisiin. (Ilga Europe vuosiraportit 2020 ja 2021, Euroopan ihmisoikeusvaltuutettu ihmisoikeuskommentti 2021.)

YK:n itsenäinen SOGI (seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin perustuvan syrjinnän vastaisen) asiantuntija on kiinnittänyt työssään huomiota myös seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoleen kohdistuviin muutospyrkimyksiin (nk. eheyttämistoiminta) sateenkaari-ihmisiin kohdistuvana ihmisoikeusloukkauksena, jolla on vakavia kielteisiä henkisiä ja fyysisiä seurauksia. SOGI-asiantuntija on peräänkuuluttanut em. toimien maailmanlaajuista kieltämistä. Myös EU on lukenut eheytystoiminnan haitalliseksi käytännöksi, joka tulisi lopettaa EU:n jäsenmaissa. (YK:n SOGI-asiantuntijan raportti 2020; EU:n lhbtiq strategia 2021.)

Suomen työssä YK:n ihmisoikeusneuvostossa on tärkeä kiinnittää huomiota sateenkaari-ihmisiin kohdistuviin ihmisoikeusloukkauksiin myös maakohtaisissa tarkasteluissa.

Euroopan Unionissa Suomen tulee edistää EU:n lhbtiq-strategian tehokasta toimeenpanoa ja peräänkuuluttaa strategian toimeenpanovastuuta komission eri pääosastoilta. Suomen tulee pitää kiinni siitä, että EU maat käsittelevät myös EU:n sisällä tapahtuvia sateenkaari-ihmisiin kohdistuvia ihmisoikeusloukkauksia.

Ihmisoikeusselonteossa mainittu YK:n SOGI-asiantuntijan mandaatin tukeminen (rahallinen ja vaikuttaminen mandaatin uusimisen puolesta) on Setan mielestä ensiarvoisen tärkeää sateenkaari-ihmisiin kohdistuvien ihmisoikeusloukkausten esiin nostamiseksi ja niihin puuttumiseksi YK:n piirissä. On tärkeää, että Suomi tukee mandaattia.

Seta katsoo, että on tärkeää, että Suomi edistää homoseksuaalisuuden kriminalisoinnin poistamista ja kuolemantuomioiden lopettamista. Suomen tulee kuitenkin toimia tavoitteellisesti kaikkien sateenkaari-ihmisiin kohdistuvien kriminalisointien sekä haitallisten käytäntöjen, kuten ns. eheyttämistoiminnan sekä sateenkaari-ihmisten identiteettien patologisoinnin, lopettamisen puolesta sekä kattavan syrjintäsuojan aikaansaamiseksi.

Seta pitää tyttöjen ja naisten oikeuksien painotusta ihmisoikeusselonteossa tärkeänä. Esimerkiksi lesbonaisiin kohdistetaan erityisiä sukupuolittuneen väkivallan muotoja ja rodullistetut transnaiset ovat maailmanlaajuisesti yksi väkivallalle alttiimmista ryhmistä. On myös huomattava, että maailmassa on nousemassa feminismin suuntaus (trans exclusionary feminism), joka pyrkii ulossulkemaan trans- ja ei-binääriset naiset tasa-arvotyöstä. Tätä aktivismia nähdään Euroopassa ja siitä on viitteitä myös Suomessa.

Seta korostaa, että osana kansainvälistä ihmisoikeuspolitiikkaa ja tyttöjen ja naisten oikeuksien painotusta on tärkeä vahvemmin huomioida myös tyttöjen ja naisten moninaisuus (lesbot, bi- ja panseksuaalit, transnaiset) ja edistää kaikkien tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksien toteutumista. Sateenkaari-ihmiset tulee huomioida myös kaikessa seksuaali- ja lisääntymisterveyttä ja -oikeuksia koskevassa työssä.

On tärkeää, että ihmisoikeusselonteossa on huomioitu anti-genderistisen liikehdinnän kielteinen vaikutus sateenkaari-ihmisten ja naisten oikeuksille. Liikehdintä vaikuttaa aktiivisesti sateenkaari- ja naisten ihmisoikeuksia vastaan. Paras tapa torjua liikehdintää on tehdä proaktiivista ja tinkimätöntä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvotyötä niin kansallisilla kuin kansainvälisillä areenoilla. Samalla on tärkeä varmistaa, että työhön on riittävät resurssit.

Selonteossa huomioidaan perus- ja ihmisoikeuksien ja kestävän kehityksen välinen yhteys. Seta painottaa, että Agenda 2030:n tavoitetta siitä, ettei ketään jätetä jälkeen, ei voi saavuttaa huomioimatta sateenkaari-ihmisten tilannetta. Kestävän kehityksen käytänteissä tulee vahvistaa sekä inklusiivisuutta että normikriittisyyttä. Nykyisin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen asemaa eri yhteiskunnissa huomioidaan heikosti kestävän kehityksen kontekstissa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöillä on oikeus osallistua kehitystoimiin aina käytäntöjen suunnittelusta niiden toimeenpanoon ja arviointiin saakka. Sateenkaari-ihmisten elämään liittyviä haasteita liittyy lähes kaikkien Agenda 30:n tavoitteisiin. Suomen tulee edistää sateenkaari-ihmisten mukaan ottamista niin kansallisesti kuin globaalisti.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen haavoittuvuus kriiseissä ja katastrofeissa sekä ihmisoikeuspuolustajien tukala tilanne

Covid-19:n aiheuttama pandemia sekä Venäjän aloittama sota Ukrainassa vaatii kiinnittämään huomiota akuutisti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien asemaan sodan, konfliktien, katastrofien ja globaalien kriisien aikana. Sateenkaari-ihmiset ovat yksi väestöryhmä, joihin jo ”normaaliolosuhteissa” kohdistuu merkittävästi syrjintää ja väkivallan uhkaa. Tämä haavoittuvuus tulisi huomioida nykyistä paremmin, kun reagoidaan kansainvälisiin konflikteihin ja kriiseihin. Esimerkiksi covid-19 pandemiaan liittyvässä kansainvälisessä humanitaarisessa avussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen tarpeet ovat lähes kokonaan jäänyt huomioimatta. (Global Philantropic Project 2021) Ukrainan sota ajaa jo valmiiksi hyvin heikossa asemassa olevat seksuaali- ja sukupuolivähemmistöt entistä suuremman syrjinnän ja väkivallan uhan alle. On huomattava, että sateenkaari-ihmiset kokevat syrjintää, ulossulkemista ja väkivaltaa myös omien perheidensä taholta, mikä kaventaa entisestään heidän toimintamahdollisuuksiaan. Seta pitää tärkeänä, että kansainvälinen yhteisö tunnistaa paremmin sateenkaari-ihmisten haavoittuvuuden konfliktien ja kriisien aikana. Konkreettisesti tarvitaan myös mm. humanitaarisen avun kohdentamista sateenkaari-ihmisille ja kansainvälistä suojelua sateenkaaripakolaisille.

Ihmisoikeusselonteossa on hyvin kiinnitetty huomiota tarpeeseen tukea ihmisoikeuspuolustajia. Seta pitää tätä hyvin tärkeänä ja katsoo, että on perusteltua, että Suomi painottaa tukea erityisesti naisten ja tyttöjen sekä haavoittuvassa asemassa olevien väestöryhmien ihmisoikeuspuolustajille. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksia puolustavat toimivat usein hyvin vihamielisessä ympäristössä ja joutuvat usein autoritääristen hallintojen repressiivisten toimien kohteeksi. On tärkeä, että esim. Suomen edustustot pitävät yhteyttä paikallisiin sateenkaari-ihmisten ihmisoikeuspuolustajiin ja pystyvät myös tukemaan heidän työtään. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuspuolustajat tarvitsevat ajoittain myös hätäviisumeita paetakseen valtion kiristyvää kontrollia ja vainoa. Seta on huolissaan mm. siitä, miten Ukrainan sota heikentää edelleen sateenkaarevien ihmisoikeuspuolustajien toimintamahdollisuuksia Venäjällä.

Seta pitää Suomen sateenkaari-ihmisten oikeuksiin kanavoimaa tukea tarkoituksenmukaisena. Seta katsoo, että Suomen tulee vahvistaa edelleen sateenkaarijärjestöjen toiminnan taloudellista tukea niin Suomessa, Euroopassa kuin globaalisti ottaen huomioon sateenkaari-ihmisten oikeuksia vastustavan liikehdinnän vahvistumisen. Kansallisessa ja kansainvälisessä rahoituksessa tulee huolehtia siitä että rahoitus on saavutettavaa, esim. vaatimukset (mm. EU:n rahoitusmuodot) omarahoitusosuuksista ovat ongelmallisia.

Uskottava ihmisoikeustyö kotimaassa on perusta vahvalle kansainväliselle ihmisoikeuspolitiikalle

Kansallisen ja kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan linjauksien tulee olla koherentteja. Seta katsoo, että sateenkaari-ihmisten oikeuksien ja syrjimättömyyden edistämiseen tarvitaan lisää systemaattisuutta, konkretiaa ja resursseja niin Suomen kansallisessa kuin kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassa. Samalla kun Suomen tulee kansainvälisessä ihmisoikeuspolitiikassaan edistää proaktiivisesti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen ihmisoikeuksia, tulee puuttua tarmokkaasti seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien ihmisoikeusongelmiin Suomessa. Suomesta puuttuu kokonaisvaltainen ja systemaattinen työ sateenkaari-ihmisten ihmisoikeuksien edistämiseksi. Tätä varten Suomeen tarvitaan kattava sateenkaaripoliittinen toimintaohjelma, joka sisältää tavoitteet, konkreettiset toimenpiteet niin kotimaassa kuin kansainvälisessä toiminnassa. Toimintaohjelma tarvitsee erilliset toimeenpanoresurssit.

Seta korostaa myös, että Suomen tulee kiireellisesti vahvistaa trans-, ei-binääristen ja intersukupuolisten ihmisten itsemääräämisoikeutta ja tasa-arvoa purkamalla syrjiviä lakeja ja käytäntöjä: translain uudistuksessa tulee huomioida lapsen oikeudet, sukupuolen juridisen vahvistamisen mahdollistaminen vain täysi-ikäisille jättää alaikäiset trans- ja ei-binääriset ihmiset alttiiksi syrjinnälle; intersukupuolisten ihmisten kehollista itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta tulee vahvistaa kieltämällä lailla kaikki lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavat lääketieteelliset toimenpiteet (leikkaukset, hormonihoidot), joita pystytään lykkäämään siihen asti, että lapsi pystyy antamaan toimenpiteelle tietoon perustuvan suostumuksensa, lain tulee sisältää raportointi- ja perusteluvelvollisuus kaikista lapsen sukupuolipiirteitä muokkaavista toimenpiteistä; jos/kun juridisen sukupuolen käsite säilytetään, tulee mahdollistaa myös ”muu” -sukupuolikategoria henkilöille, jotka sitä tarvitsevat; trans- ja ei-binääristen ihmisten identiteettien depatologisointi tulee toteuttaa kiireellisesti Maailman terveysjärjestön ICD-11:n mukaisesti ja varmistaa, että sukupuoliristiriidan hoitoon pääsyn esteitä puretaan ja hoitoa kehitetään kansainvälisten hyvän hoidon suositusten mukaisesti.

Seta katsoo, että valtionhallinnossa tulisi edelleen vahvistaa sateenkaari-ihmisten ihmisoikeuksiin liittyvän työn resursseja niin kotimaassa kuin kansainvälisen toiminnan osalta.

Lopuksi Seta kiinnittää huomiota siihen että niin hallituksen kuin eduskunnan tulisi käydä säännöllisesti keskustelua ihmisoikeuksista niin Suomessa kuin maailmanlaajuisesti. Eduskunnan ja valtioneuvoston tulisi olla tapa seurata säännöllisesti Suomen ihmisoikeusmekanismeilta saamien suositusten toimeenpanoa. Tulee myös varmistaa, että ihmisoikeustyöhön on valtionhallinnon sisällä riittävät resurssit ja viranhaltijoilla riittävä osaaminen ihmisoikeuksista. Seuraavan hallituksen tulee laatia neljäs kansallinen perus- ja ihmisoikeustoimintaohjelma.

Lisätiedot:

Kerttu Tarjamo

pääsihteeri

kerttu.tarjamo(at)seta.fi

050 309 8108